

УДК 929 (477)

ІВАН ФЕДОРОВИЧ КУРАС І СОЦІОГУМАНІТАРНІ НАУКИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ: ФУНДАМЕНТАЛЬНА ТА ПРАКТИЧНА СТОРОНИ ПРОБЛЕМИ

Бушин М. І., Прилуцька О. П. (м. Черкаси)

Коректне розуміння державотворчих процесів сучасної України об'єктивно неможливе без глибокого вивчення історичного досвіду попередніх поколінь, який сформувався завдяки діяльності конкретних постатей. Яскравим прикладом цього є життєвий і творчий спадок представника прогресивної історичної думки – І. Ф. Кураса – історика, етнополітолога, українознавця, особистості з великої букви. Саме наявність таких особистостей є головним чинником спроможності нації формувати своє майбутнє, виходячи з власних інтересів.

Ключові слова: соціогуманітарні науки, парадигми етнонаціонального розвитку, прогресивна історична думка, державотворчі процеси.

Корректное понимание государственных созидательных процессов современной Украины объективно невозможно без глубокого изучения исторического опыта предыдущих поколений, который сформировался благодаря деятельности конкретных фигур. Ярким примером этого является жизненное и творческое наследие представителя прогрессивной исторической мысли – И. Ф. Кураса – историка, этнополитолога, украиноведа, личности с большой буквы. Именно наличие таких личностей является главным фактором способности нации формировать свое будущее, исходя из собственных интересов.

Ключевые слова: социогуманитарные науки, парадигмы этнонационального развития, прогрессивная историческая мысль, государственные созидательные процессы.

The correct understanding of modern Ukraine's state creative processes is objectively impossible without deep studying of historical experience of former generations which has been formed due to the activity of concrete figures. Vital and creative inheritance of a representative of progressive historical thought – I. F. Kuras, a historian, ethno-political scientist, Ukrainian researcher, a personality with a capital P – is a vivid example of it. Just the presence of such personalities is the main factor of nation's ability to form its future on the assumption of its own interests.

Key words: social humanities, ethnonational development paradigms, progressive historical thoughts, state creative processes.

Останнє десятиліття ХХ ст. ознаменоване активною теоретичною діяльністю українських науковців щодо осмислення широкого спектра проблем,

пов'язаних з етно- і націогенезом, етнічною теорією, етнонаціональною політикою, міжетнічними відносинами і конфліктами, міграційними процесами та їх впливом на етнічну ситуацію в державі, піднесенням національної свідомості, етнічною самоідентифікацією особи, національним характером і менталітетом тощо. Становлення етнології, етнополітології, етнодержавознавства, сучасних вітчизняних наукових шкіл, подолання упередженості щодо етнонаціональної сфери, поява цілого ряду ґрунтовних видань означають прорив у соціогуманітарних науках. Критично-конструктивне вивчення доробку зарубіжних учених, здійснене українськими суспільствознавцями, дає змогу вести етнополітологічні дослідження на високому теоретичному рівні. Проведена науково-організаційна робота створила реальне підґрунтя для розширення пізнання та політико-практичного оволодіння етнополітичними процесами, що відбуваються в українському поліетнічному суспільстві.

Ці здобутки стали можливими лише завдяки демократизації суспільного і наукового життя, утвердженню атмосфери інтелектуальної свободи і самостійності вітчизняної наукової думки, відмові від застарілих стереотипів мислення і формуванню плюралізму поглядів, сміливому пошуку нових світоглядних парадигм: відкритості української соціогуманітарної науки до сприйняття надбань світової наукової думки. З другого боку, вони сприяли становленню складних і багатовимірних форм організації і функціонування держави, її політичної, економічної та соціальної сфер [18, с. 3]. Останні ж, завдяки своєму постійному розвитку, на думку автора, висувують і дотепер перед наукою все нові й нові проблеми і тим самим рішуче спонукають суспільно-політичну і наукову думку до інтенсивного творчого пошуку, розв'язання дослідницьких завдань все більш високого порядку.

Метою ж представленого дослідження автори статті визначили потребу сучасної історичної науки у дослідженнях динаміки політичних процесів, співвідношення політики і етнонаціональних відносин, пошуку і вироблення нових парадигм етнонаціонального розвитку, розробки моделей запобігання конфліктності в етнонаціональній сфері, моделювання оптимальних варіантів етнополітики, вивчення та розробки технологій управління сферами політичних і міжетнічних відносин та інших не менш важливих питань, які набули найбільшої гостроти у процесі розбудови соборної української держави [16]. Такі дослідження неможливі та здаються неповними без усестороннього вивчення історичної школи, що склалася впродовж становлення української етнополітологічної науки. Розробкою цих питань задовго до проголошення незалежності України займалась новаторська школа при Інституті історії партії під керівництвом І. Ф. Кураса [26, с. 1–2].

Задовго до розпаду СРСР Іван Федорович порушував перед керівництвом питання про необхідність дослідження національних та міжнаціональних процесів. Зокрема, ініціював створення в Інституті історії партії сектору історії, теорії і практики міжнаціональних відносин і почав послідовно створювати наукову школу з дослідження цієї проблематики [29,

с. 15]. На той час науковець уже був визнаним організатором науки у республіці та поза її межами. З 1988 по 1993 рр. він успішно поєднував роботу в Інституті історії партії з обов'язками академіка-секретаря відділення історії, філософії та права Академії наук України та посадою члена Президії Національної академії наук України [10, арк. 38; 13, арк. 5; 24, с. 5]. Набутий досвід академічної роботи став у пригоді під час формування нової наукової структури, що була створена у зв'язку з проголошенням незалежності України та новим контекстом у соціогуманітарній сфері.

Багато в чому саме завдяки директору наукові дослідження Інституту були тісно пов'язані з політичною практикою [26, с. 11]. Депутатська діяльність [12, арк. 4–5] ученого та призначення на пост віце-прем'єр-міністра з гуманітарних питань [28], особисті старання посадовця поклали початок здійсненню не лише ряду реформаторських кроків у напрямку забезпечення стабільного розвитку та втримання соціогуманітарної сфери держави. Силами вченого-політика було здійснено ряд кроків щодо подолання розриву між науковими напрацюваннями українських науковців та реальним станом, в якому перебувала соціогуманітарна сфера. Науковець присвятив свою політичну діяльність вирішенню найгострішої суперечності – подолання глибокої прірви, яка відділяє науку від практики суспільного та державно-політичного життя.

Не применшуючи здобутків співробітників Інституту, на думку автора, визначальною постаттю у розвитку усього спектра соціогуманітарних наук України у цілому залишається І. Ф. Курас як подвижник та керівник науково-дослідницького процесу. Яку б посаду не займав академік, проблематика цієї сфери суспільного життя і наукового пошуку завжди залишалася у полі чи то дослідницької, чи то активної громадсько-політичної і організаційної діяльності.

Зі здобуттям Україною незалежності в соціогуманітарній сфері наукових досліджень з новою гостротою постало питання істинності і оцінки змісту загальноісторичних, економічних, соціально-політичних і культурних подій та явищ [15, арк. 5]. За словами самого директора, в цей час виникла нагальна потреба перегляду ролі та місця суспільних наук у творенні нової держави. Адже в перші роки незалежності не були подолані рудименти попередньої доби, коли гуманітарна складова академічної науки цілковито обслуговувала панівну ідеологію та офіційну політику. Тепер же, за нових умов, на думку вченого, соціально-гуманітарні науки отримали нове навантаження – вони мусили по-новому всебічно й чесно аналізувати політичні й соціально-економічні процеси в державі, суспільстві [15, арк. 2–3; 23, с. 205]. Найважливішим завданням на порядку денному, на думку академіка, була необхідність розробки надійної та обґрунтованої методології аналізу і тлумачення суспільно-історичного змісту подій та явищ суспільного життя, як минулого, так і теперішнього, вивчення проблеми істинності та доказовості в соціогуманітарних науках [15, арк. 6].

Свою роботу Іван Федорович розпочав із найважливішого – визначення головних завдань української соціогуманітарної науки. В результаті творчих пошуків дослідника та колективу однодумців було вироблено оптимальну модель функціонування суспільно-гуманітарних наукових установ, в межах якої було враховано національний досвід, традиції. Це дало змогу успішно розв'язувати актуальні теоретичні та практичні проблеми поглиблення економічних і соціальних реформ, державо- і законотворення, оптимального функціонування політичної системи держави, духовного розвитку суспільства, реалізувати прогностичну функцію наукових досліджень.

Головним, як відзначав учений, повинно було стати максимально ефективне використання всіх можливостей держави, регіонів, громадських інституцій та самої науки для послідовного вирішення назрілих завдань, переходу наукових закладів і установ до ринково-економічних методів забезпечення їх діяльності і розвитку та закладення підвалин для подальшого розвитку української науки як найважливішого чинника прогресу суспільства.

Саме тому, на перших порах планування дослідницької роботи Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України його колективом на чолі з директором, на вістрі наукового пошуку постала проблема розробки та опанування категорій і понять сучасних соціогуманітарних досліджень, оновлення їхнього термінологічного інструментарію. Важливим завданням було також критичне переосмислення існуючих надбань вітчизняної і засвоєння категоріально-понятійного апарату світової науки.

Необхідно зазначити, що ще в період «відбудови» вчені-гуманітарії, поступово позбуваючись адміністративної опіки, почали виходити на принципово нові рубежі осмислення історичного досвіду і проблем сучасного розвитку українського суспільства. В результаті цього відбулося остаточне утвердження таких відносно нових для української науки напрямів соціогуманітарних студій, як вивчення світових економічних глобалізаційних процесів, явищ, пов'язаних із формуванням інформаційного суспільства, сучасних політичних, економічних і соціальних трансформацій в Україні, громадської думки з актуальних питань суспільно-політичного розвитку; етнологія, етнополітологія, етносоціологія та етностатистика; сходознавство, культурологія та соціолінгвістика. Новий поштовх до розвитку отримали такі наукові напрями, як демографія і соціальна політика, археографія, біографістика, регіоналістика, національна бібліографія, розвиток вітчизняних електронних інформаційних ресурсів [18, с. 6].

Важливою віхою не тільки особистого життя Івана Федоровича, але й усієї соціогуманітарної науки стало його віце-президентство в Національній академії наук України [14]. Вчений завідував науками саме соціогуманітарного напрямку, очолював Секцію суспільних і гуманітарних наук.

Значним внеском у справу піднесення соціогуманітарних досліджень стали також заходи, здійснювані Президією НАН України від початку 90-х рр. ХХ ст. з метою реформування мережі та структури наукових установ, самої моделі організації науки, розширення спектра досліджень, формування но-

вих пріоритетних наукових напрямів, необхідних для забезпечення інтелектуальної і духовної незалежності України, потреб розбудови її національної державності, формування громадянського, інформаційного, інноваційного суспільства, піднесення вітчизняної економіки, соціальної сфери, освіти, науки та культури [18, с. 4–5].

Далися взнаки результати заходів, здійснюваних Президією НАН України щодо реорганізації мережі та структури наукових установ, створення нових інститутів, розширення діапазону здійснюваної науково-дослідницької роботи [6, арк. 3; 25, с. 57]. Найголовнішим здобутком вітчизняної науки у сфері розширення національних академічних знань стало завершення етапу становлення низки нових академічних установ. До них належать реформовані на базі раніше існуючих наукових закладів інститути регіональних, політичних і етнонаціональних досліджень (в тому числі й інститут, очолюваний академіком І. Ф. Курасом) [18, с. 5; 23, с. 205–206].

Організаційні трансформації в цій галузі супроводжувалися методологічним пошуком [4], підготовкою висококваліфікованих науковців нового ґатунку [22, с. 310–330] із застосуванням сучасних інформаційних технологій [7] та зміцненням взаємовигідної для науки міжнародної співпраці [20, с. 205–207].

Значно розширилось здійснюване на рівноправних і взаємовигідних засадах співробітництво Секції під керівництвом І. Ф. Кураса з галузевими академіями, міністерствами і відомствами, науковими товариствами. Це дало змогу ефективно згуртувати інтелектуальний потенціал відомчої та університетської науки, здійснювати координацію наукових досліджень. Особливо потрібно відзначити таку співпрацю з міністерствами освіти та науки, культури та мистецтв, Товариством «Знання» України, Фондом інтелектуальної співпраці «Україна – XXI століття» [18, с. 13].

Саме під час безпосередньої участі у діяльності вищого центру української наукової думки академік зміг повною мірою наблизитися до реалій стану розвитку соціогуманітарних наук, успішно знайти способи гармонізації фундаментальних досліджень з прикладними, посприяти процесам розширення міждисциплінарних зв'язків та проектів, які б об'єднали установи Секції соціогуманітарних наук. За головне завдання було взято розробку обґрунтованих концепцій, прогнозів, моделей, програм з питань модернізації суспільства, його реформування, які б отримали загальнодержавне значення та підтримку.

Вченими-соціогуманітаріями були визначені напрямки фундаментальних досліджень установ Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України [18]. Назвемо деякі з пріоритетних:

1. Сучасні світові цивілізаційні, ідеологічні та духовно-культурні процеси, глобалізація та формування інформаційного суспільства. Проблеми участі України у формуванні нової системи світової, європейської та регіональної міжнародної безпеки і співробітництва; забезпечення і захисту національних та державних інтересів, економічної, політичної, соціальної,

інформаційної безпеки, інтелектуальної та культурної самостійності України.

2. Проблеми наукового передбачення і супроводження суспільно-політичних та соціально-економічних трансформацій. Формування в Україні громадянського, інформаційного, інноваційного суспільства. Дослідження динаміки та моделювання економічних, політичних, соціальних, демографічних, етнонаціональних і культурних процесів в Україні та світі.

3. Зростання ролі гуманітарних чинників у розвитку сучасного українського суспільства. Проблеми гуманітаризації науки, системи освіти і виховання, піднесення світоглядної, політичної, правової, економічної, інноваційної та екологічної культури громадян України, культури міжетнічного спілкування. Методологічні проблеми інтеграції соціогуманітарних, природничих і технічних наук.

4. Проблеми збереження національної і етнічної самобутності в умовах сучасної глобалізації та інформатизації. Дослідження історії світової та української культури, публікація пам'яток вітчизняної історико-культурної, літературної, філософської, суспільно-політичної та наукової спадщини. Теоретичні проблеми охорони та збереження історико-культурної спадщини, розвитку пам'ятко-охоронної, музейної та заповідної справи.

5. Теоретичні та методичні проблеми інформатизації гуманітарних наук. Розробка та впровадження новітніх інтелектуальних інформаційних технологій для забезпечення потреб соціально-гуманітарної сфери. Розвиток вітчизняних електронних науково-інформаційних ресурсів, енциклопедичної та словникової справи. Формування фундаментальних науково-інформаційних банків та баз даних, електронних бібліотек та лексикографічних систем загальнонаціонального значення [5, арк. 17–20].

Усвідомленню керівництвом НАН України і безпосередньо І. Ф. Курасом необхідності розробки важливих питань суспільного життя, духовної культури, широкого кола соціогуманітарних проблем сприяло оформлення нових суспільних реалій у державі. Важливого значення набули розробки у сфері економіки, що потребувала міцного наукового підґрунтя у побудові нових ринкових відносин та прогнозування економічної ситуації в державі. Вчений був переконаний, що поступово, хоча й не просто, суспільство почало розуміти, що успіх будь-яких реформ залежить, перш за все, від ґрунтового наукового фундаменту. Саме з цією метою було створено Інститут економічного прогнозування НАН України [11, арк. 8], основним завданням якого стала розробка наукового базису державної економічної політики.

Пріоритетними у вирішенні, на думку академіка, стали завдання впровадження надбань економічної науки в регіонах, розробка та науковий супровід реалізації комплексних планів соціально-економічного розвитку областей і великих міст [2].

Проголошення державної незалежності змінило погляди на дослідження державно-правничих явищ, розробкою яких займався Інститут держави і

права ім. В. І. Корецького. Потенціал установи за нових умов був спрямований на створення наукової юридичної бази суверенної держави, її правової системи, юридичне обґрунтування здійснення конституційної, судової, адміністративної та економічної реформ [9].

Важливим етапом підвищення наукового потенціалу національних академічних знань стало відродження в структурі Національної академії наук української школи наукового сходознавства. Осередком розробки цієї сфери історичного пізнання став Інститут сходознавства ім. А. Е. Кримського. Створення такого інституту, за словами вченого, сприяло формуванню у межах установи постійного колективу сходознавців, які й розпочали дослідження в основних областях історії Сходу, а також відродженню сходознавчого журналу «Східний світ» [6, арк. 9].

Іван Федорович виступав ініціатором розгортання інноваційних технологій у соціогуманітарній галузі. Вчений наголошував на тому, що обраний Україною інноваційний шлях розвитку потребує випереджального розвитку науки, освіти, нових технологій, тобто саме тих сфер соціальної активності суспільства, де виробляються і використовуються нові знання, а також сучасна науково-технічна, економічна і соціальна інформація [8, арк. 2].

Нові суспільні реалії, які склалися в Україні, значно активізували розробки важливих методологічних проблем суспільного життя, духовної культури, широкого кола соціогуманітарних проблем. Виходячи з цього, за словами історика, Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України зосередив основну увагу на дослідженнях ряду важливих проблем. Зокрема, вченими були розроблені методологічні основи феномена української культури, здійснено його концептуальну реконструкцію, розроблено концепцію соціокультурного генезису політичних форм організації суспільства [15, арк. 5]. Принципова важливість морального фактора в житті суспільства і міжособистісних відносинах, на переконання науковця, була недопустимо проігнорована, що й стало причиною негативних наслідків в економічній, соціально-політичній, культурній сферах життя суспільства. Саме тому дослідник одним із першочергових завдань, що постали перед науковцями, називав необхідність розробки методології дослідження ролі моральних факторів у всіх сферах суспільного життя, підйом моральності та духовності особи і суспільства в цілому [15, арк. 6].

Серед усього комплексу соціогуманітарних наук учений особливе місце відводив історичним, етнічним, політичним, міжконфесійним, міжрегіональним та етносоціальним пріоритетам розвитку наукового пізнання. Роздумуючи над проблемами новітнього етапу українського державотворення, зокрема про співвідношення в ньому історичного досвіду і нових реалій у руслі нових потреб та проблем пізнання спільноти і науки, науковець вбачав першочергову потребу у вирішенні завдань із уточнення методологічного інструментарію щодо кардинальних змін у суспільстві і потреб наукового забезпечення, його трансформації в загальноцивілізаційному

напрямі становлення й розвитку наукового знання [1, арк. 8; 4, арк. 1; 3, арк. 10; 6; 21, с. 8].

У своїх роботах та виступах науковець наголошував на тому, що пізнання власного минулого має велике значення для зміцнення держави, виховання патріотичних почуттів, консолідації нації. Саме тому, стверджував вчений, в українському суспільстві з початку 90-х рр. особлива увага приділялася створенню сприятливих умов для науково-дослідницької роботи в сфері історії України, опублікування архівних джерел, репринтного перевидання найбільш важливої історичної проблематики, підготовки повноцінних навчальних матеріалів з історії України для середньої і вищої школи, пропаганди вітчизняної історії [15, арк. 6]. Зокрема, про це свідчить наявність центрів історичної науки майже в усіх областях України.

Учений був переконаний у тому, що здійснити оцінку характеру та змісту змін, які потрібні суспільству і державі в цілому, розробити конкретні пропозиції для покращення результатів перетворень можливо лише за умови, що дослідники-соціогуманітарії зможуть охарактеризувати анатомію суспільства, структуру влади, характер відносин держави і суспільства, динаміку суспільних настроїв [4, арк. 2].

Вивчати поставлені питання, звичайно ж, було не просто, оскільки суспільство першого десятиліття незалежності України ще значно перебувало у суперечливому стані, у ньому строкато перепліталось старе і нове, власне і запозичене. Були й інші питання, не менш важливі для науковців – наскільки курс всеохоплюючих державних реформ підпорядкований завданням перехідного періоду, відповідає стратегічним завданням держави, розрахованим на перспективу.

На думку вченого-гуманітарія, у зазначений період відчувалась гостра потреба в широких соціальних розробках і узагальненнях, які були б адекватними реальному стану сучасного етапу суспільних відносин. На переконання науковця, ситуація ускладнювалась тим, що суспільні зміни в Україні далеко неоднозначно відповідають світовим тенденціям. А отже, перед соціогуманітаріями постала нагальна потреба в мікроаналізі суспільства орієнтуватися на соціокультурний підхід. У цьому контексті соціокультурна методологія, на думку І. Ф. Кураса, ставала пріоритетною. І лише соціогуманітарні науки могли і повинні були запропонувати логічні моделі їх постановки та вирішення. Саме до цього і прагнули учені Національної академії наук України і безпосередньо – Секція суспільних і гуманітарних наук НАН України на чолі з академіком.

Однак найбільшу увагу дослідницькі центри, в роботі яких брав участь академік І. Ф. Курас, приділяли створенню сприятливих умов для вивчення історії України. І це не дивно, тому що історія була для Івана Федоровича «рідною стихією». Завдяки ініціативам віце-президента Академії відбулося публікування архівних джерел, перевидання книг з найважливішої історичної проблематики [6, арк. 7, 18–20], було здійснено підготовку

повноцінних навчальних матеріалів для вищих навчальних закладів та шкіл [25, с. 58]. Велику увагу, в руслі вищезазначеного, отримала підтримка архівних установ, бібліотек, музеїв [6, арк. 26–27]. Учений заохочував ініціативи створення в Академії навчальних структур, де б змогли практикувати молоді претенденти на звання дослідника-гуманітарія. Зокрема, в межах свого Інституту політичних та етнонаціональних досліджень учений створив Навчальний інститут політичних наук для магістрів. В інститутах соціології та філософії запрацювали профільні вищі школи. За його підтримки, Інститут права, створений на базі Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, переріс у самостійний науково-навчальний комплекс – Київський університет права. Не встиг вчений лише втілити власну ідею щодо створення у складі академії потужного соціогуманітарного університету для масштабної підготовки необхідних кадрів [25, с. 58–59].

Під керівництвом І. Ф. Кураса гуманітарна наука досягнула вагомих успіхів у теоретико-методологічному обґрунтуванні нового напрямку соціогуманітарних наук – етнополітології [1; арк. 1; 21, с. 8; 29, с. 11–18]. Науковець активно включився в процес розвитку наук, які досліджують етнополітичну сферу, фактично ставши основоположником етнополітології в Україні. Учений був переконаний, що саме етнополітологія здатна пояснити природу етнічних та національних рухів, простежити діалектику взаємодії особистісних та етнічних, національних і класових, державних і загальнолюдських інтересів та цінностей, з'ясувати соціальну роль націоналізму, проаналізувати природу гостроти етнічних конфліктів. Актуальними для держави і суспільства в цілому залишаються (до сьогодні!) питання етнічної та регіональної консолідації самого українського етносоціуму, без вирішення яких важко буде уникнути внутрішніх конфліктів [19, с. 173].

Однією з найважливіших форм упровадження результатів досліджень у суспільну свідомість, практику функціонування державних установ і громадських організацій, закладів освіти і культури стала видавнича діяльність. Ця сфера впродовж віце-президенства Івана Федоровича істотно зросла у кількісних і якісних вимірах.

Однак не лише завдяки своїм глибинним науковим дослідженням, численним публікаціям і виступам на різних конференціях Іван Федорович здійснив помітний вплив на розвиток соціогуманітарних наук в Україні. Важливим етапом втілення власних наукових напрацювань стала активна участь ученого у практичному здійсненні власних ідей і потенцій. Доказом цього є плідна участь науковця у численних наукових та державних проєктах, організація політичної та державної підтримки наукової сфери, втілення власних науково-практичних ідей у формі законодавчих ініціатив чи між- та внутрідержавних проєктів [17].

За активної участі академіка було здійснено підготовку ряду науково обґрунтованих концепцій, стратегій, прогнозів, моделей та програм з питань модернізації суспільства. За ініціативи, підтримки й участі Івана Федоровича

було підготовлено ряд документів загальнодержавної ваги. Серед них: Концепція і Програма розвитку гуманітарної сфери, Концепція державної інформаційної політики, Концепція етнонаціонального розвитку України [25, с. 58; 43], Концепція політичного реформування, Концепція розвитку гуманітарної сфери України [6, арк. 2]. Вченими Секції суспільних і гуманітарних наук було зроблено помітний внесок у створення Національної доктрини освіти, проекту Державних стандартів базової і повної середньої освіти, численних навчальних програм, підручників і посібників для загальноосвітніх та вищих навчальних закладів [18, с. 13].

За роки віце-президенства І. Ф. Кураса в межах Національної академії наук України був сформований самодостатній національний комплекс соціогуманітарних наук. Також було завершено формування пріоритетних наукових напрямів, необхідних для забезпечення інтелектуальної і духовної незалежності України, потреб розбудови національної державності, формування громадянського, інформаційного та інноваційного суспільства [6, арк. 3–4]. З'явилися нові науково-дослідницькі осередки НАН України, нове дихання отримали існуючі сектори. В умовах, коли в соціальних і гуманітарних науках, як і в усіх сферах життя, запрацювали жорсткі закони конкуренції, коли на піднесенні знаходиться університетська наука, виникло чимало недержавних наукових центрів. Секція суспільних і гуманітарних наук під керівництвом академіка віце-президента не лише впевнено утримала першість з усіх напрямів наукових досліджень, а й зуміла згуртувати навколо себе всі серйозні дослідницькі сили всеукраїнського наукового співтовариства.

Підсумовуючи вищесказане, можемо з упевненістю стверджувати, що завдяки активній участі І. Ф. Кураса у цьому процесі науковцями-соціогуманітаріями було закладено міцний фундамент в організацію науки. Сам учений працював академіком-секретарем Відділення історії, філософії і права НАН України, був членом Президії НАН України, обіймав посаду віце-президента НАН України, всіляко сприяючи розвитку соціогуманітарних наук у державі перебуваючи в полі політичної боротьби в межах парламенту та уряду. І яку б посаду не займав вчений – академічну, державну чи громадську, чим би не займався – вся його діяльність була спрямована на утвердження України як соборної держави, а науки як самодостатньої і прогресивної сфери забезпечення пріоритетів державного розвитку [1, арк. 1; 21, с. 8]. Пояснював учений це тим, що сутнісна функція науки зводиться до творення нового знання. Завдяки цьому вона всю історію існування відіграє провідну роль у людинотворенні і суспільствотворенні. Нині її першочергове завдання – дати орієнтири для забезпечення виживання, життєздатності, сталого розвитку соціуму. Ступінь виконання цього завдання, на думку Івана Федоровича, і буде мірою висоти її (науки) авторитету в суспільстві [4, арк. 15].

Іван Федорович відстоював необхідність розробки нових парадигм етнонаціонального розвитку, моделювання оптимальних варіантів соціогуманітарного розвитку України. Вся його діяльність як ученого і політика була спрямована на попередження конфліктності в гуманітарній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі АНБУВ). Інститут архівознавства. Ф. 369. Курас Іван Федорович (3.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України. Оп. 1. Документів особового походження академіка НАН України І. Ф. Кураса за 1909–2007 рр. Спр. 10. Пріоритети державного розвитку і трансформація гуманітарної сфери в Україні. 1998. – 31 арк.
2. АНБУВ. Інститут архівознавства. Ф. 369. Курас Іван Федорович (3.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України. Оп. 1. Документів особового походження академіка НАН України І. Ф. Кураса за 1909–2007 рр. Спр. 18. Київ у контексті нової історичної реальності розвитку держави: погляд у ХХІ ст. Виступ на науковій конференції. 2001. – 9 арк.
3. АНБУВ. Інститут архівознавства. Ф. 369. Курас Іван Федорович (3.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України. Оп. 1. Документів особового походження академіка НАН України І. Ф. Кураса за 1909–2007 рр. Спр. 19. Курас І. Ф., Солдатенко В. Ф. Соборництво і регіоналізм в українському державотворенні (1917–1920 рр.). Монографія. – 2001. – 245 арк.
4. АНБУВ. Інститут архівознавства. Ф. 369. Курас Іван Федорович (3.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України. Оп. 1. Документів особового походження академіка НАН України І. Ф. Кураса за 1909–2007 рр. Спр. 21. Суспільні трансформації і суспільні науки: проблеми методології. 2001. – 15 арк.
5. АНБУВ. Інститут архівознавства. Ф. 369. Курас Іван Федорович (3.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України. Оп. 1. Документів особового походження академіка НАН України І. Ф. Кураса за 1909–2007 рр. Спр. 29. Соціогуманітарні дослідження: внесок у наукове обґрунтування суспільно-політичних, соціально-економічних та культурних перетворень (актуальні проблеми). 2003. – 35 арк.
6. АНБУВ. Інститут архівознавства. Ф. 369. Курас Іван Федорович (3.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України. Оп. 1. Документів особового походження академіка НАН України І. Ф. Кураса за 1909–2007 рр. Спр. 30. Розвиток соціогуманітарних досліджень у Національній академії наук України. 1999–2003. Тези доповіді на засіданні Президії НАН України. 5 листопада 2003. – 35 арк.
7. АНБУВ. Інститут архівознавства. Ф. 369. Курас Іван Федорович (3.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України. Оп. 1. Документів особового походження академіка НАН України І. Ф. Кураса за 1909–2007 рр. Спр. 31. Наука та інформація в системі джерел інноваційного розвитку. Доповідь. 2003. – 13 арк.

8. АНБУВ. Інститут архівознавства. Ф. 369. Курас Іван Федорович (3.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України. Оп. 1. Документів особового походження академіка НАН України І. Ф. Кураса за 1909–2007 рр. Спр. 33. Інтеграція інформаційних ресурсів – стратегічний напрям забезпечення інформаційних потреб суспільства. 2004. – 7 арк.
9. АНБУВ. Інститут архівознавства. Ф. 369. Курас Іван Федорович (3.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України. Оп. 1. Документів особового походження академіка НАН України І. Ф. Кураса за 1909–2007 рр. Спр. 34. Роль суспільствознавчих наук у вирішенні проблем здійснення політичної реформи в Україні та наукового забезпечення законодавчого процесу. Тези доповіді. 2004. – 12 арк.
10. АНБУВ. Інститут архівознавства. Ф. 369. Курас Іван Федорович (3.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України. Оп. 1. Документів особового походження академіка НАН України І. Ф. Кураса за 1909–2007 рр. Спр. 62. Особові справи. 1970, 1994. – 62 арк.
11. АНБУВ. Інститут архівознавства. Ф. 369. Курас Іван Федорович (3.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України. Оп. 1. Документів особового походження академіка НАН України І. Ф. Кураса за 1909–2007 рр. Спр. 75. Паспорти І. Ф. Кураса (дипломатичні, службові, громадянина України). Оригінали. 1993–2002. – 60 арк.
12. АНБУВ. Інститут архівознавства. Ф. 369. Курас Іван Федорович (3.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України. Оп. 1. Документів особового походження академіка НАН України І. Ф. Кураса за 1909–2007 рр. Спр. 86. Посвідчення в народні депутати, перепустка і посвідчення народного депутата України. Посвідчення народного депутата України. 1999–2006. – 5 арк.
13. АНБУВ. Інститут архівознавства. Ф. 369. Курас Іван Федорович (3.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України. Оп. 1. Документів особового походження академіка НАН України І. Ф. Кураса за 1909–2007 рр. Спр. 93. Меншун В.І. Добросовісний працівник науки (стаття з фотознімками про І.Ф. Кураса). 2001. – 47 арк.
14. АНБУВ. Інститут архівознавства. Ф. 369. Курас Іван Федорович (3.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України. Оп. 1. Документів особового походження академіка НАН України І. Ф. Кураса за 1909–2007 рр. Спр. 118. Документи про діяльність віце-президента НАН України (матеріали до доповідей, тези виступів, повідомлення, програми тощо). 1999–2004. – 47 арк.
15. АНБУВ. Інститут архівознавства. Ф. 369. Курас Іван Федорович (3.10.1939 – 16.10.2005) – історик, академік НАН України. Оп. 1. Документів особового походження академіка НАН України І. Ф. Кураса за 1909–2007 рр. Спр. 120. Виступ віце-президента НАН України на спільному засіданні Президії РАН та НАН України, проведеному в рамках року України в Російській Федерації, та матеріали до нього. Мова укр. 16.18.05.2002. – 69 арк.
16. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. Іван Федорович Курас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.who-is-who.com.ua/bookmaket/nauka/19/161.html.

17. Курас Іван Федорович (депутат IV скликання). Законопроекти, подані суб'єктом права законодавчої ініціативи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua/pls/pt/reports.dep2?PERSON=5442&SKL=5>.
18. Курас І. Ф. Розвиток соціогуманітарних досліджень у Національній академії наук України. 1999–2003. До 85-річчя Національної академії наук України / І. Ф. Курас, В. М. Геєць, О. С. Онищенко, І. М. Дзюба. – К., 2003. – 208 с.
19. Курас І. Ф. Етнополітичні засади державотворення в Україні / І. Ф. Курас // Етнополітологія. Перші кроки становлення. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
20. Курас І. Ф. Культура міжнаціонального спілкування / І. Ф. Курас // Етнополітика: історія та сучасність: Статті, виступи, інтерв'ю 90-х років – К., 1999. – 656 с.
21. Курас І. Ф. Пріоритети державного розвитку і трансформація гуманітарної сфери в Україні / І. Ф. Курас // Національна академія наук України. Короткий річний звіт. – К.: Вид-во «Март», 1999. – С. 8.
22. Курас І. Ф. Про роботу Державної комісії з питань реорганізації в галузі науки / І. Ф. Курас // Етнополітика: історія та сучасність: Статті, виступи, інтерв'ю 90-х років – К., 1999. – 656 с.
23. Курас І. Ф. Системність співпраці двох Академій в гуманітарній сфері примножує їхній потенціал / І. Ф. Курас // Діалог: Історія, політика, економіка. – 2002. – № 3. – Україна і Росія. – С. 205–207.
24. Меншун В. І. Добросовісний працівник науки / В. І. Меншун // Трибуна. – 2001. – № 3. – С. 4–5.
25. Онищенко О. С. Віце-президент НАН України / О. С. Онищенко // Історична і політична наука та суспільна практика в Україні / [редкол. Б. Є. Патон, В. М. Геєць, Ю. А. Левенець, В. Ф. Солдатенко та ін.]. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.
26. Патон Б. Є. Вступне слово / Б. Є. Патон // Історична і політична наука та суспільна практика в Україні / [редкол. Б. Є. Патон, В. М. Геєць, Ю. А. Левенець, В. Ф. Солдатенко та ін.]. – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.
27. Постанова Президії НАН України «Про розвиток соціогуманітарних досліджень у Національній академії наук України. 1999–2003». Від 05.11.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=271382.
28. Указ Президента України про призначення І. Кураса віце-прем'єр-міністром України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/spart97/inx97794.htm>.
29. Шаповал Ю. І. І. Ф. Курас: спроба неупередженої біографії / Ю. І. Шаповал // Наукові записки. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К, 2005. – Вип. 30, кн. 1 (підсерія «Курасівські читання»). – С. 11–18.